Fortificaţiile feudale reprezintă un element important al istoriei militare a oricărui ţinut. Din nefericire, Maramureşul nu a beneficiat niciodată de un studiu amănunţit al cetăţilor locului, astfel că, până azi, tipologia, istoriaşidescrierea acestora a rămaslacunară. Este adevărat, cetăţile de aici au avut un caracter mai mult local, cu puţine elemente spectaculoase de ordin istoric sau arhitectonic, cu excepţia cetăţii Hust, iar pe teritoriul regiunii n-a existat nici un oraş-cetate (precum Sibiul, Bistriţa sau Baia Mare).

În acelaşi timp, element de noutate, credem noi, trebuie să remarcăm prezenţa aici a unui important grup de biserici fortificate, cvasinecunoscute, care introduc Maramureşul pe harta est-europeană a acestui tip de întărituri cu caracter militar.

Despre cetăţile maramureşene s-a scris încă de la începutul secolului al XIX-lea. Primul istoric care s-a ocupat de una dintre acestea a fost Incze Simonchics, care a studiat Hustul şi care a presupus existenţa unei cetăţi pe Solovan.

La finele secolului al XIX-lea, cercetătorul maghiar Soós Elemér a întreprins cercetări în Maramureş, consemnate în volumul XIV al manuscrisului său referitor la cetăţile feudale din Imperiul Austro-Ungar şi care se ocupă pe larg de cetăţile Hust, Visk, Bărănica, Boureni, castelele Coştiui şi Dolha şi biserica fortificată de la Teceu.

În anii 1950, sigheteanul Francisc Nistor a început cercetări de suprafaţă pe tot cuprinsul Ţării Maramureşului, identificând cetăţile Onceşti, Sarasău, fortificaţia preistorică de pe Solovan etc.

În 1956, Radu Popa a sosit în Maramureş, identificând reşedinţa lui Bogdan Vodă. El a întreprins în anii ’60- ’70 o serie de campanii arheologice şi sondaje, dezvelind bisericile din Cuhea şi Giuleşti, reşedinţa fortificată de la Cuhea, cetatea de la Sarasău sau satele feudal timpurii de la Sarasău, Giuleşti, Sighet-Valea Mare.

Pe malul stâng al Tisei, în anii din urmă s-au făcut descoperiri importante la Mănăstirea Peri (săpături de A.A. Rusu, şi V. Kotigorosko- cel care a întreprins majoritatea campaniilor arheologice din Maramureşul ucrainean), dar şi la Slatina-Cetate, asta ca să amintim doar câteva din descoperirile de epocă medievală din apropierea Tisei.

Cele mai complete şi recente lucrări de sinteză au identificat 11 fortificaţii feudale maramureşene pe ambele maluri ale Tisei (vezi Karczag Ákos , Szabó Tibor - "
Erdély, Partium és Bánság erődített helyei. Várak, vár- kastélyok, városfalak, templom- várak, barlangvárak, sáncok éserődítmények a honfoglalástól a 19. század végéig", Budapest, 2010), iar cercetătorii români au găsit doar cinci (plus una ipotetică) în Maramureşul de la sud de frontieră (Carol Kacso –„Repertoriul arheologic al judeţului Maramureş, I-II", Baia Mare, 2011).

De fapt, numărul cetăţilor medievale de aici este unul mult mai mare.

Folosind literatura edită existentă, surse arhivistice şi cercetări de teren, am identificat până în prezent un număr dublu de fortificaţii feudale în fostul comitat Maramureş (nouă fiind pe teritoriul României), la care se adaugă alte cinci fortificaţii nesigure (trei pe teritoriul românesc). Iată lista acestora, conform unei tipologii simplificate, adaptată realităţilor locale:

Cetăţi feudale:

Au fost construite şi utilizate de către nobilii locali şi (sau) comunităţile săteşti.

1. Sarasău–cetate atribuită feudalilor români, întărită cu şanţ şi val de pămînt, datată cu probabilitate în secolele XII-XIII.

2. Onceşti-cetate atribuită feudalilor români, întărită cu val şi şanţ, având în incintă un turn de piatră, datată probabil în prima jumătate a secolului al XIV-lea.

3. Slatina (Solotvino, UA) –refolosire a cetăţii dacice întărită cu val, şanţ şi palisadă de către o comunitate posibil slavă, în secolele X-XII.

4. Criva Mică (Belovareţ, UA) –menţionată explicit în 1417, posesie a feudalilor români, probabil de secol XIII-XIV. Nici o urmă a acestuia nu s-a păstrat până azi.

5. Bărănica (Bronyka, UA) -menţionată la 1321, ruinată înainte de 1351. Era constituită dintr-un turn-reşedinţă cu patru etaje, din piatră, cu incintă.

6. Boureni (Mizshirja, UA) –cetate de tip palancă în sistem italian, ridicată de către comitat în trecătoarea spre Polonia în secolul al XVI-lea, părăsită după 1723.

Case fortificate:

Situate în interiorul aşezărilor umane, au fost utilizate fie de potentaţii locului, fie de către diversele organe ale autorităţii.

7. Bogdan Vodă-casă fortificată cu val, şanţ şi palisadă, ridicată în două etape şi distrusă pe la 1350. A fost reşedinţa lui Bogdan, descălecătorul Moldovei.

8 Sighet, Casa Fiscului-casă fortificată construită de Bethlen Istvan pe la 1630 (devenită apoi Teleki). Înconjurată de şanţ şi palancă de lemn înlocuită apoi cu un zid.

9. Sighet, Kammer Haus–sediul din oraş al Cămării Sării, fortificată cu zid şi palănci, conform unui desen de la 1744.

10. Hust (UA), casa domeniului cetăţii (Bethlen) –fortificată în acelaşi stil ca cea de la Sighet, împreună cu casa Cămării Sării.

Castele:

11. Dolha(UA)- castel feudal din piatră al românului Ambrozie, atestat la 1460 şi demolat în 1471. Reconstruit la finele secolului al XVII-lea de familia Teleki, cu incintă patrulateră şi cinci turnuri. Cea mai bine păstrată fortificaţie maramureşeană.

12. Coştiui–sediu al Cămării Sării atestat în 1474, refăcut în 1630 şi apoi în 1674 (când ia în linii mari forma de azi). Păstratîn picioare, dar fără fortificaţia care îl înconjura.

Biserici fortificate:

Constituie cel mai deosebit grup de fortificaţii maramureşene, asemănător cu cele din Sătmar, Ţara Calotei sau Secuime. Cele cinci oraşe regale şi-au fortificat bisericile probabil la finele secolului al XVI-lea, dacă nu mai devreme, în contextul atacurilor tătare şi le-au reparat şi folosit pe tot parcursul secolului al XVII-lea până la invazia din 1717, ulterior fiind treptat dezafectate.

13. Sighet–biserica reformată a avut incintă de zid ovală şi patru turnuri şi bastioane.

14. Hust(UA) -cea mai bine păstrată biserică-cetate reformată din Maramureş, cu incintă de zid şi două turnuri.

15. Câmpulungla Tisa – biserica reformată avea în secolul al XVIII-lea zid de incintă şi un puternic turn de curtină.

16. Teceu(UA) - biserica reformată avea în secolul al XVIII-lea zid de incintă, donjon şi două bastioane.

17. Visk (UA)- biserică reformată fortificată bine păstrată, cu incintă de zid şi turn.

18. Remeţi Mănăstirea Eremiţilor –menţionată în 1363 şi distrusă în 1554. Zidurile ruinate ale incintei sunt menţionate în 1867, iar unul dintre acestea, cel de nord, se păstrează parţial până azi.

În afara acestora au existat mai multe biserici de lemn fortificate cu palancă.

Cetăţi regale:

Au aparţinut iniţial coroanei maghiare, trecând apoi în mâinile principilor transilvăneni, iar ulterior în posesia Imperiului Habsburgic.

19. Visk (UA)-cetate regală construită iniţial de familia Ujheli după 1281 şi devenită regală după anul 1300. Avea şanţ dublu şi un val mare de apărare. Abandonată în secolul al XIV-lea, a fost reutilizată în tulburele secol al XVII-lea .

20. Hust (UA)–cea mai importantă cetate a Maramureşului şi nord-estului Ungariei. Atestată ca şi castru regal în 1351, extinsă mult în secolele XVI şi XVII când ajunge să aibă palisadă exterioară şi două incinte de zid, tunuri în bastioane etc. Cucerită de mai multe ori prin trădare sau prin înfometarea apărătorilor, dar niciodată prin atac direct. Pe 3 iulie 1768, un trăznet a provocat explozia pulberăriei, care a distrus cetatea. În 1777, aceasta a fost definitiv părăsită şi demantelată (pietrele demolate slujind la construirea bisericii romano-catolice din oraşul de la poale), tunurile şi maşinile de luptă salvate fiind mutate în cetatea Kosice (Slovacia de azi).

Fortificaţii nesigure:

-Apşa (UA)-un zid de cetate atestat la 1456 pe dealul Cremeniţa.

-Pe hotarul dintre **Sălişte-Săcel** –ocetate veche menţionată în 1505.

-Posibila casă fortificată a cnezilor din **Giuleşti (**urmele unei construcţii importante semnalată de Radu Popa în cimitirul bisericii).

-Oficiul Sării de la **Cămara-Sighet** -construit în secolul al XVI-lea şi descris în 1783 ca şi castel.

-Mănăstirea din **Peri (Hruşevo, UA)**, reşedinţă episcopală de prim ordin, despre care se menţionează că a avut un zid de incintă, dărâmat în secolul al XVII-lea.

Concluzii:

Acest capitol din istoria militară a Maramureşului rămâne încă tenebros, din cauza numărului redus al documentelor de arhivă care să ilustreze diferitele faze de construcţie sau de reparaţii ale fortificaţiilor.

Am ales intervalul secolelor X-XVIII pentru că descoperirile anterioare de aici aparţin antichităţii şi pentru că cetăţile militare au fost abandonate, în întreg spaţiul transilvan, după anul 1800 (cu câteva excepţii precum Oradea, Arad sau Alba Iulia), datorită evoluţiei artileriei care a ajuns să penetreze orice tip de zid de apărare.

Am evitat amestecarea istoriei cu legendele de care e plin Maramureşul şi care ar fi împins acest demers înspre folclor.

*A*cest modest studiu va fi urmat *în viitorul apropiat* de o dezbatere publică, sperăm interactivă şi cu multiple intervenţii din partea celor interesaţi , unde vor fi prezentate mai multe date despre aceste fortificaţii, precum şi hărţi, planuri, reconstituiri, imagini de epocă şi recente.

AUTOR: TEOFIL IVANCIUC
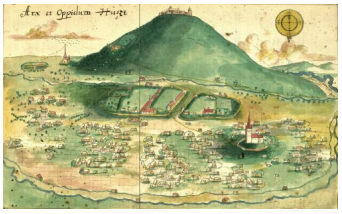
Foto: Teofil Ivanciuc